

Recenze a anotace

Tabita Landová: *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*
 Červený Kostelec, Pavel Mervart 2014

Souhrnný soud nad recenzovanou knihou si dovoluji sdělit hned na počátku: červenokostelecký nakladatel Pavel Mervart (který se už několik let s úspěchem specializuje na vydávání odborné literatury zaměřené hlavně na kulturní dějiny a teologii) a zejména autorka spisu Tabita Landová (* 1978; vědecká pracovníce Katedry praktické teologie ETF UK v Praze a duchovní církve českobratrské evangelické) připravili pro odbornou i širší oborově zainteresovanou veřejnost opravdu příjemné překvapení, ba lahůdku. Monografie *Liturgie Jednoty bratrské* představuje žádoucí zaplnění několika bílých či téměř bílých míst v českých církevních dějinách, dějinách české teologie a dějinách českého myšlení vůbec. Autorka se ve své objemné knize pokusila o první komplexní, monografické zpracování tématu, které donedávna zůstávalo stranou odborného zájmu. Práce je zasvěcena liturgickému životu jednoty bratrské v období od jejího založení po polovinu 15. století až do 20. let 17. století, kdy byli z českých zemí vypovězeni nekatoličtí duchovní a všechna nekatolická křesťanská vyznání definitivně zakázána. Jak autorka konstatuje, v reflexi dějin a teologie jednoty bratrské od osvícenství převládal „zjednodušený pohled“, který tuto svéráznou skupinu tradičně vnímal jako strohou, „aliturgickou“ církev“ (s. 17) a který v podstatě dodnes nebyl dostatečně korigován – přestože se od počátku 20. století objevilo několik studií zaměřených na dílčí aspekty související s bratrskou liturgií. Tabita Landová svou práci podle mého soudu tento „tradiční“ pohled definitivně rozbíjí a staví před oči čtenářů jiný, mnohem barvitější obraz liturgického života starých českých bratří.

Ve vstupním oddílu (1. *Úvod*, s. 17–27) se Landová přiměřeně podrobně vyslovuje k dosavadnímu bádání, vymezuje předmět svých zkoumání (v ohnisku autorčina zájmu je „podoba bratrské liturgie při bohoslužbě slova a svátostí a při dalších služebnostech“, s. 24), představuje strukturu knihy a metodu svého zpracování daného tématu (autorka pracuje s historickou metodou, kterou vhodně doplňuje metodou sémantické analýzy, a umožňuje tak sobě i čtenáři nahlížet pojednávání bohoslužebná dění „z jednotné perspektivy jako dění probíhající ve znacích“, s. 25). Následují dvě hutné kapitoly (vlastně stále ještě kapitoly „vstupní“), z nichž první uvádí bratrskou liturgii do souvislostí dějin jednoty a dějin české církve vůbec včetně představení zkoumaných pramenů (2. *Historické předpoklady*, s. 29–68), druhá pak otevírá pohled do oblasti liturgických reálií jednoty bratrské (3. *Liturgicko-teologické předpoklady*, s. 69–106), tj. představuje základní teologické principy bratří (zejména vysvětluje hlavní obecný princip rozlišení „věcí podstatných, služebných a případných“), jejich pohled na svátosti, liturgické obřady, liturgický rok a liturgický prostor. Další kapitola (4. *Bohoslužba slova*, s. 107–146) je věnována podrobnému rozboru fenoménu bratrské bohoslužby slova včetně zajímavé otázky volby bohoslužebných perikop. Následujících sedm kapitol (5. *Křest*, s. 147–183; 6. *Břimování a potužení (konfirmace)*, s. 184–197; 7. *Večeře Páně*, s. 198–267; 8. *Ordinace*, s. 268–290;

9. *Pokání*, s. 291–303; 10. *Manželství*, s. 304–327; 11. *Pomazání nemocných*, s. 328–340) pojednává o tematických okruzích souvisejících s původními sedmi svátostmi (jež byly pokračující teologickou reflexí bratří, do níž se podstatně promítly i vlivy zahraniční, tj. působení druhé reformace, v první polovině 16. století definitivně redukovány na svátosti dvě). Kapitoly 4.–11. jsou jádrem knihy, každá z nich přináší rozsáhlé rozbor, hojně odkazování na prameny a jejich kvalitní interpretaci. Co do struktury a metodologie jsou podle mého mínění všechny zpracovány s bravurností v tématu zakotvené badatelky i zkušené vysokoškolské pedagožky: vykazují promyšlené cyklické navazování na kapitoly „vstupní“ (2. a 3.), výklad využívá průběžně pohledu historického (každá tematická oblast je pojednána v kompletním historickém vývoji) i mnoha srovnávacích analýz pramenných textů (jejichž výsledky jsou mj. shrnovány formou názorných schémat v tabulkách), nechybí fundovaná teologická spekulace. Autorka soustavně staví všechna zjištěná fakta do souřadnic rozličných souvislostí, konfrontující stav v jednotě bratrské s liturgickou tradicí římskokatolickou a utrakvistickou a poukazující na staré inspirace tábořské a novější vlivy luterské a kalvínské. Dílčí syntetizující závěry jednotlivých témat jsou pak souhrnně představeny a interpretovány v *Závěru* (s. 341–345). Autorka mj. konstatuje a zdůvodňuje vhodnost rozlišení pěti fází ve vývoji pohledu bratří na liturgii a jejich liturgické praxe, přičemž podtrhuje klíčovou úlohu Lukáše Pražského (který je bezesporu nejvýraznější osobností na poli bratrské liturgiky) „pro stabilizaci, sjednocení a teologické vytříbení bratrské liturgie“ (s. 341). Důležitým autorčiným zjištěním je fakt kontinuity bratrské liturgie, a to jak vzhledem ke starším tradicím, tak i v pohledu na vývoj uvnitř jednoty samé. Mezi dalšími závěry a souhrnnými charakteristikami jednotlivých aspektů bratrského liturgického života zaujme „sebekritičnost vůči vlastní tradici a ekumenická otevřenost vůči tradicím jiných „jednot““ (s. 344). Poslední odstavce zmiňují také uplatnění liturgického dědictví jednoty v novější a nejnovejší době – a zde je snad trochu škoda, že se autorka ve věci dědictví písňové tvorby, kde jsou inspirace v bratrském prameni nejvíce hmatatelné, omezila na sledování církví protestantských a úplně pominula české katolíky. Ti ze starých bratrských zpěvníků také dosti čerpali a čerpají – doklady písní bratrské provenience najdeme v katolických zpěvnících 19. století a v moderní době je jich nemalé množství zařazeno ve všeobecně užívaném *Společném zpěvníku českých a moravských diecézí* a zvláště v kancionálu *Mešní zpěvy*.

Více než stovku stran zaujímají *přílohy* (s. 349–459). Je to jednak *Seznam perikop ze Sumovníku Jana Augusty* (s. 349–360), který formou přehledně uspořádaných tabulek pomáhá ilustrovat významné téma struktury bratrské bohoslužby slova a rozvržení biblických lekcí (na pozadí liturgického roku), jednak rozsáhlá *edice bratrských agend* (s. 361–459), předkládající čtenáři svod pramenných textů určených k vysluhování jednotlivých svátostí a jiných služebností (včetně např. obřadu *rozlučování manželství*). Jde z velké části o texty v moderní době nepublikované (editované buď ze starých tisků, nebo z nikdy nevytištěných rukopisů). Edice Tabity Landové jsou cenné jako ilustrace k výkladům v jednotlivých kapitolách knihy, ale také jako důležité, nyní již pohodlně přístupné základní pramenné východisko pro případná další bádání. V samém závěru knihy jsou umístěny „technické“ součásti, jak je to u odborné monografie obvyklé:

seznam zkratk (s. 463–466), obsáhlý *seznam pramenů a literatury* (s. 469–498), seznam vyobrazení s odkazy na místa, odkud byla převzata (*původ vyobrazení*, s. 499), německé *Zusammenfassung* (s. 501–503), *jmenný rejstřík* (s. 505–510). K *slovníčku obtížně srozumitelných výrazů* (s. 467–468) mám drobné výhrady: obecně by bývalo lépe neuvádět hesla s velkým počátečním písmenem (*Čich*, *Doniž*, *Doufalivý* atd.) a konkrétně u hesla *Podymně* se mi moderní ekvivalent *platy*, *odvody* jeví jako asi ne zcela vystihující, protože je příliš zobecňující (jde vlastně o „daň z dýmu“, tj. z ohniště, tedy z domácnosti či usedlosti).

Knize nelze myslím z pohledu obsahového vytknout téměř nic, v případném dalším vydání by bylo potřeba napravit jednu zmatečnou formulaci (vzniklou zjevně nepozorností při parafrazování jinojazyčného zdroje): „Posledně uvedený názor zaznamenal jako mínění florentského koncilu r. 1439 Tomáš Akvinský a díky němu převládlo ve středověku pojetí ordinační liturgie jako předání kněžské moci, která umožňuje přinášet mešní oběť“ (s. 270). Náročná redakční práce byla zvládnuta autorkou i nakladatelstvím velmi dobře, výhrady by se týkaly opět jen maličností (např.: na s. 269 přepis z řečtiny do latinky *cheirotonia*, kdy se nerespektuje obvyklý český úzus diakritikou zachycovat délku, nikoli přízvuk, lépe tedy *cheirotonia*; podobně v přepise *mysterion* na s. 305 je ignorována délka v přepisu *éta*; na s. 114 *bibli kralickou* místo normou stanoveného *Bibli kralickou*; v celé knize *Jednota bratrská, Českobratrská církev evangelická* – je otázka, zda je v odborné knize vhodné nerespektovat normu, která stanoví u církví malá začáteční písmena; na s. 41 *bratrs-kým* – chybné rozdělení, u téhož slova jsem zaznamenal i jinde). Jak už jsem výše několikrát naznačil, kniha je velmi hodnotným příspěvkem, který je z podstaty tématu a zejména díky autorčině promyšlené metodologii přirozeně multidisciplinární. Bude od nynějška jedním z důležitých východisek a nepominutelných referenčních textů pro badatele v oborech českých církevních dějin a praktické teologie (v reflexi diachronní i synchronní), ale má svou vysokou cenu také pro teologii systematickou a obecně pro české kulturní dějiny. Monografie je nadto napsána poutavě a srozumitelně, a má tak potenciál navzdory své vysoké odborné úrovni zaujmout v řadě pasáží i nejednoho laického zájemce z živého prostředí českých křesťanských církví. Knihu zvláště doporučuji specialistům z oboru liturgiky i jiným teologům z řad své vlastní církve římskokatolické, kteří (jsouce mnohdy zcela zaujati, ba snad až zahlceni bohatstvím a komplikovaností liturgické tradice vlastní) méně nápadnému, ale pozoruhodnému starobylému liturgickému proudu domácímu, tj. tradicím vyšeďším z husitství, zpravidla dosud věnovali pozornost minimální nebo spíše žádnou.

Josef Bartoň